

LAST MINUTE

Prawo cywilne **Część ogólna • Prawo rzeczowe**

11. wydanie

| C.H.BECK

LAST MINUTE

Prawo cywilne **Część ogólna • Prawo rzeczowe**

11. wydanie

| C.H.BECK

Stan prawny: 1 kwietnia 2025 r.

Autorka: Anna Gólska

Aktualizacja: Mateusz Kurman

Wydawca: Lucyna Wyciszkievicz-Pardej

Książka, którą nabyłeś, jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym. Ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując ją, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy cudzą własność i prawo!

Polska Izba Książki

Więcej o prawie autorskim na www.legalnakultura.pl

© Wydawnictwo C.H.Beck 2025

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.

ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

e-mail: dok@beck.pl, tel.: +48 22 311 22 22

Skład i łamanie: Krystyna Szych

Druk i oprawa: P.W.P. Interdruk, Warszawa

ISBN: 978-83-8411-098-0, ISBN e-book: 978-83-8411-099-7

Spis treści

Wykaz skrótów	11
CZĘŚĆ I. CZĘŚĆ OGÓLNA	13
DZIAŁ I. Zagadnienia ogólne [art. 1–7 KC]	15
ROZDZIAŁ I. Pojęcie i systematyka prawa cywilnego	15
1. Pojęcie prawa cywilnego	15
2. Systematyka prawa cywilnego	16
ROZDZIAŁ II. Źródła prawa cywilnego	17
1. Rodzaje źródeł prawa cywilnego	17
2. Rodzaje norm prawa cywilnego	19
ROZDZIAŁ III. Zasady prawa cywilnego	20
1. Zasada nieretroakcji	20
2. Zakaz nadużywania praw podmiotowych	21
3. Zasada ochrony osobowości każdego człowieka	21
4. Zasada ochrony mienia	21
5. Zasada autonomii woli	21
6. Zasada ochrony dobrej wiary	22
ROZDZIAŁ IV. Prawo podmiotowe	22
1. Rodzaje praw podmiotowych	23
2. Nabycie i utrata prawa podmiotowego	24
Pytania kontrolne Nr 1	25
DZIAŁ II. Podmioty prawa cywilnego [art. 8–43¹⁰ KC]	27
ROZDZIAŁ I. Podstawowe pojęcia	27
ROZDZIAŁ II. Osoby fizyczne	28
1. Indywidualizacja osób fizycznych	28
2. Miejsce zamieszkania	28
3. Zdolność prawna osób fizycznych	29
4. Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych	31
5. Konsument	34
6. Ochrona dóbr osobistych	34

ROZDZIAŁ III.	Osoby prawne	35
	1. Rodzaje osób prawnych	37
	2. Funkcjonowanie osób prawnych	38
ROZDZIAŁ IV.	Jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej	43
ROZDZIAŁ V.	Przedsiębiorcy i ich oznaczenia	44
	1. Firma przedsiębiorcy	44
	Pytania kontrolne Nr 2	46
DZIAŁ III.	Przedmioty stosunków cywilnoprawnych [art. 44–55⁴ KC]	47
ROZDZIAŁ I.	Rzeczy	47
	1. Rzeczy ruchome i nieruchome	48
	2. Rzeczy oznaczone co do gatunku i co do tożsamości	48
	3. Rzeczy podzielne i niepodzielne	49
	4. Rzeczy w obrocie (<i>res in commercio</i>) i wyłączone z obrotu (<i>res extra commercium</i>)	49
ROZDZIAŁ II.	Części składowe i przynależności	49
	1. Części składowe	49
	2. Przynależności	51
ROZDZIAŁ III.	Pożytki	52
ROZDZIAŁ IV.	Przedmioty niebędące rzeczami	53
	1. Rodzaje przedmiotów niebędących rzeczami	53
	2. Przedsiębiorstwo	53
ROZDZIAŁ V.	Mienie i majątek	56
	Pytania kontrolne Nr 3	57
DZIAŁ IV.	Czynności prawne [art. 56–94 i 110–116 KC]	59
ROZDZIAŁ I.	Pojęcie i rodzaje czynności prawnych	59
	1. Zdarzenie cywilnoprawne	59
	2. Czynności prawne	59
	3. Rodzaje czynności prawnych	64
ROZDZIAŁ II.	Zawarcie umowy	65
	1. Pojęcie umowy	65
	2. Oferta i jej przyjęcie	66
	3. Aukcja i przetarg	69
	4. Negocjacje	72

ROZDZIAŁ III.	Forma czynności prawnych	73
	1. Swoboda formy i jej ograniczenia	73
	2. Rodzaje szczególnych form czynności prawnych	73
	3. Skutki niezachowania formy szczególnej	77
	4. Następcze czynności prawne	79
ROZDZIAŁ IV.	Wady oświadczenia woli	80
	1. Rodzaje wad oświadczeń woli	80
ROZDZIAŁ V.	Warunek i termin	84
	1. Warunek	84
	2. Termin	85
	Pytania kontrolne Nr 4	87
DZIAŁ V.	Przedstawicielstwo [art. 95–109° KC]	89
ROZDZIAŁ I.	Pojęcie i zakres przedstawicielstwa	89
	1. Zakres przedstawicielstwa	89
	2. Rodzaje przedstawicielstwa	90
ROZDZIAŁ II.	Pełnomocnictwo	91
	1. Rodzaje pełnomocnictw	91
	2. Forma pełnomocnictwa	92
	3. Udzielenie pełnomocnictwa	92
	4. Wygaśnięcie pełnomocnictwa	94
	5. Rzekomy pełnomocnik	95
ROZDZIAŁ III.	Prokura	96
	1. Zakres prokury	96
	2. Udzielenie prokury	97
	3. Wygaśnięcie prokury	98
	Pytania kontrolne Nr 5	99
DZIAŁ VI.	Przedawnienie i terminy zawite [art. 117–125 KC]	101
ROZDZIAŁ I.	Przedawnienie	101
	1. Przedmiot przedawnienia	102
	2. Zarzut przedawnienia	102
	3. Skutki przedawnienia	104
ROZDZIAŁ II.	Terminy przedawnienia	105
	1. Długość terminów przedawnienia	105
	2. Początek terminu przedawnienia	106

ROZDZIAŁ III.	Zawieszenie biegu przedawnienia	106
ROZDZIAŁ IV.	Przerwanie biegu przedawnienia	109
ROZDZIAŁ V.	Terminy zawite	111
	Pytania kontrolne Nr 6	112
CZĘŚĆ II.	WŁASNOŚĆ I INNE PRAWA RZECZOWE	115
DZIAŁ I.	Własność [art. 140–231 KC]	117
ROZDZIAŁ I.	Pojęcie i treść prawa własności	117
	1. Granice prawa własności	119
	2. Stosunki sąsiedzkie	120
ROZDZIAŁ II.	Nabycie i utrata własności	123
	1. Cywilnoprawne sposoby nabycia i utraty własności	124
	2. Przeniesienie własności	125
	3. Zasiedzenie	128
	4. Inne sposoby nabycia i utraty własności	131
ROZDZIAŁ III.	Współwłasność	134
	1. Rodzaje współwłasności	134
	2. Zarząd rzeczą wspólną	135
	3. Korzystanie z rzeczy wspólnej	138
	4. Zniesienie współwłasności	139
ROZDZIAŁ IV.	Ochrona własności	144
	1. Roszczenie windykacyjne i negatoryjne	144
	2. Roszczenia uzupełniające	146
	3. Rozliczenia nakładów	148
	4. Wzniesienie budynku na cudzym gruncie	149
	Pytania kontrolne Nr 7	150
DZIAŁ II.	Użytkowanie wieczyste [art. 232–243 KC]	153
ROZDZIAŁ I.	Pojęcie i treść użytkowania wieczystego	153
	1. Przedmiot użytkowania wieczystego	154
	2. Podmioty użytkowania wieczystego	154
	3. Treść użytkowania wieczystego	154
	4. Własność budynków	155
	5. Prawo terminowe	156
	6. Prawo odpłatne	156

ROZDZIAŁ II.	Powstanie i wygaśnięcie użytkowania wieczystego	157
	1. Powstanie użytkowania wieczystego	157
	2. Wygaśnięcie użytkowania wieczystego	158
	Pytania kontrolne Nr 8	160
DZIAŁ III.	Ograniczone prawa rzeczowe [art. 244–335 KC]	161
ROZDZIAŁ I.	Zagadnienia ogólne	161
	1. Zamknięty katalog ograniczonych praw rzeczowych	162
	2. Powstanie ograniczonych praw rzeczowych	162
	3. Przeniesienie ograniczonego prawa rzeczowego	164
	4. Wygaśnięcie ograniczonych praw rzeczowych	164
	5. Zmiana treści ograniczonego prawa rzeczowego	165
	6. Zasada pierwszeństwa ograniczonych praw rzeczowych	166
	7. Ochrona ograniczonych praw rzeczowych	167
ROZDZIAŁ II.	Użytkowanie	167
	1. Przedmiot użytkowania	168
	2. Powstanie i wygaśnięcie użytkowania	169
	3. Cechy użytkowania i sposób jego wykonywania	169
	4. Użytkowanie przez osoby fizyczne	171
	5. Użytkowanie przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne	172
	6. Inne przypadki użytkowania	172
ROZDZIAŁ III.	Służebności	172
	1. Służebności gruntowe	173
	2. Służebności osobiste	179
	3. Służebność przesyłu	182
ROZDZIAŁ IV.	Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu	183
	1. Charakter spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu	184
	2. Powstanie i wygaśnięcie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu	187
	3. Przekształcenie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu	187
ROZDZIAŁ V.	Hipoteka	187
	1. Istota i rodzaje praw zastawniczych	188
	2. Pojęcie hipoteki	189
	3. Przedmiot hipoteki	191
	4. Zabezpieczenie wierzytelności	193

	5. Powstanie hipoteki	195
	6. Hipoteka łączna	196
	7. Zaspokojenie wierzyciela hipotecznego z nieruchomości	196
	8. Wygaśnięcie hipoteki	197
ROZDZIAŁ VI.	Zastaw	198
	1. Zastaw na rzeczach ruchomych	198
	2. Zastaw na prawach	205
	3. Zastaw rejestrowy	207
	Pytania kontrolne Nr 9	212
DZIAŁ IV.	Posiadanie [art. 336–352 KC]	215
ROZDZIAŁ I.	Pojęcie i rodzaje posiadania	215
	1. Pojęcie posiadania	215
	2. Rodzaje posiadania	216
	3. Inne rodzaje władztwa nad rzeczą	218
	4. Domniemania związane z posiadaniem	219
ROZDZIAŁ II.	Nabycie i utrata posiadania	220
	1. Przeniesienie posiadania	221
	2. Dziedziczenie	221
ROZDZIAŁ III.	Ochrona posiadania	221
	1. Ochrona przez posiadacza	222
	2. Ochrona sądowa	223
	Pytania kontrolne Nr 10	224
DZIAŁ V.	Księgi wieczyste [art. 1–58² KWU]	227
ROZDZIAŁ I.	Pojęcie i funkcja ksiąg wieczystych	227
	1. Regulacje prawne	227
	2. Pojęcie ksiąg wieczystych	227
	3. System realny	228
	4. Jawność ksiąg wieczystych	228
	5. Zasady ksiąg wieczystych	229
	6. Uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym	235
ROZDZIAŁ II.	Prowadzenie ksiąg wieczystych	235
	1. Struktura księgi wieczystej	235
	2. Akta księgi wieczystej	236

3. System teleinformatyczny	237
4. Postępowanie	237
Pytania kontrolne Nr 11	238
Odpowiedzi do pytań kontrolnych	241

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

- GospNierU ..... ustawa z 21.8.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1145 ze zm.)
- KC ..... ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
- KP ..... ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1465 ze zm.)
- KPC ..... ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- KRO ..... ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
- KSH ..... ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
- KWU ..... ustawa z 6.7.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1984 ze zm.)
- SpMieszkU .... ustawa z 15.12.2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 558 ze zm.)
- ZastRejU ..... ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 2017 ze zm.)

2. Organy i instytucje

- SN ..... Sąd Najwyższy

3. Publikatory

- Dz.U. .... Dziennik Ustaw

4. Pozostałe skróty

art. .... artykuł

np. .... na przykład

Nr .... numer

poz. .... pozycja

r. .... rok

t.j. .... tekst jednolity

zł ..... złoty

część

I.

Część ogólna

Zagadnienia ogólne

[art. 1–7 KC]

Część ogólna prawa cywilnego reguluje podstawowe pojęcia i instytucje prawa cywilnego. Obejmuje najistotniejsze reguły stosowania Kodeksu cywilnego, określając pojęcie prawa cywilnego, jego źródła oraz kierujące nim zasady.

Pojęcie i systematyka prawa cywilnego

1. Pojęcie prawa cywilnego

Prawo cywilne jest gałęzią prawa prywatnego. Zawiera zespół norm prawnych regulujących stosunki majątkowe, a także związane z nimi stosunki niemajątkowe pomiędzy podmiotami prawa na zasadzie równorzędności.

W Kodeksie cywilnym nie zdefiniowano pojęcia prawa cywilnego, stanowiąc jedynie, że kodeks ten reguluje **stosunki cywilnoprawne** między osobami fizycznymi i osobami prawnymi. [art. 1 KC]

Podstawowym kryterium zaliczenia danego stosunku prawnego do grupy stosunków cywilnoprawnych jest **metoda regulacji**. Stosunki cywilnoprawne są oparte na zasadzie równorzędności stron – żadna ze stron tego stosunku nie ma bowiem pozycji nadrzędnej w stosunku do drugiej strony i w związku z tym żadnej ze stron nie przysługuje uprawnienie do władczego kształtowania pozycji drugiej strony. Nie mają przy tym znaczenia relacje faktyczne między stronami, np. osobiste czy ekonomiczne.

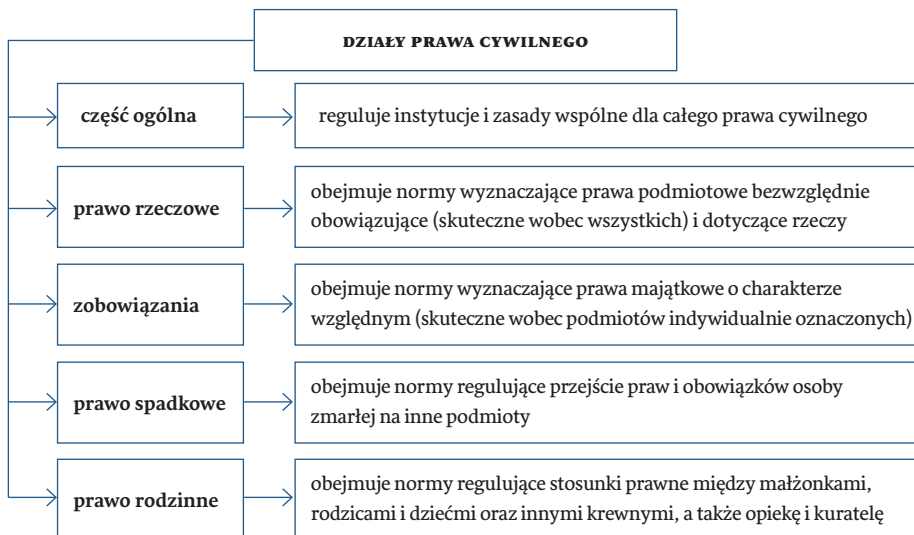
Aby dorobić do niewysokiej renty, Janina O. wypłata koszyki wiklinowe i maluje je w kwiaty. Koszyki są sprzedawane do największego

sklepu w okolicy na warunkach bardzo niekorzystnych dla kobiety: cena jest niska, a termin płatności wynosi 90 dni. Nie oznacza to jednak, że w tej sytuacji nie zachodzi równorzędność podmiotów. Przeciwnie – Janina O. nie ma obowiązku zawarcia umowy ze spółką prowadzącą sklep: może sprzedawać koszyki na targu w miasteczku, a spółka nie jest w stanie zmusić jej do dostarczania koszyków do swojego sklepu. Na takie, a nie inne warunki umowy zgodziły się obie strony, i o ile trudno mówić w tym przypadku o równości ekonomicznej, z pewnością występuje równorzędność podmiotów w świetle prawa.

UWAGA! *Stosunek podporządkowania jednej strony stosunku prawnego drugiej jest charakterystyczny dla gałęzi prawa publicznego, np. prawa administracyjnego czy prawa finansowego.*

2. Systematyka prawa cywilnego

Prawo cywilne dzieli się na wiele działów, opierając się na tzw. **systemie pandektowym**, wywodzącym się z prawa rzymskiego. Charakterystyczna jest rozbudowana część ogólna oraz podział na działy, który wprawdzie nie odpowiada wymogom podziału logicznego, ale jest bardzo praktyczny.

W Kodeksie cywilnym uregulowano cztery działy: część ogólną, prawo rzeczowe, zobowiązania i prawo spadkowe (odpowiadają im kolejne księgi kodeksu). Z kolei normy regulujące stosunki prawnorodzinne zawarto w odrębnej ustawie – Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Do prawa cywilnego zalicza się ponadto zazwyczaj prawo własności intelektualnej. Kilka innych zespołów norm z zakresu prawa prywatnego, np. prawo pracy czy prawo handlowe, pozostaje w związku z prawem cywilnym i posiada wiele jego cech. Można spotkać się z poglądem, że są to wyspecjalizowane działy szeroko pojętego prawa cywilnego, zdarza się również, że są one traktowane jako odrębne gałęzie prawa prywatnego.

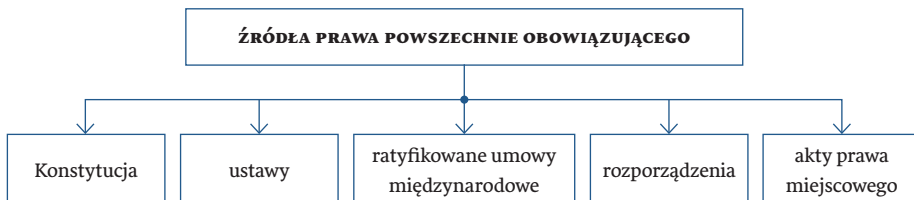
ROZDZIAŁ

II. Źródła prawa cywilnego

1. Rodzaje źródeł prawa cywilnego

A. Źródła prawa powszechnie obowiązującego w Polsce

Źródła te tworzą hierarchiczny system wymieniony wyczerpująco w art. 87 Konstytucji.

Zgodnie z art. 8 ust. 1 Konstytucji z 2.4.1997 r., jest ona **najwyższym prawem** Rzeczypospolitej Polskiej. Powinna stanowić wzorzec oceny innych aktów prawnych, a każdy akt normatywny powinien być z nią zgodny. Na podstawie art. 8 ust. 2 jej przepisy **stosuje się bezpośrednio** – sąd lub organ administracji publicznej mogą oprzeć swoje rozstrzygnięcia bezpośrednio na przepisie Konstytucji.

Z **ustaw** najistotniejsze znaczenie w prawie cywilnym ma Kodeks cywilny z 23.4.1964 r. Z założenia kompleksowo normuje on kwestie

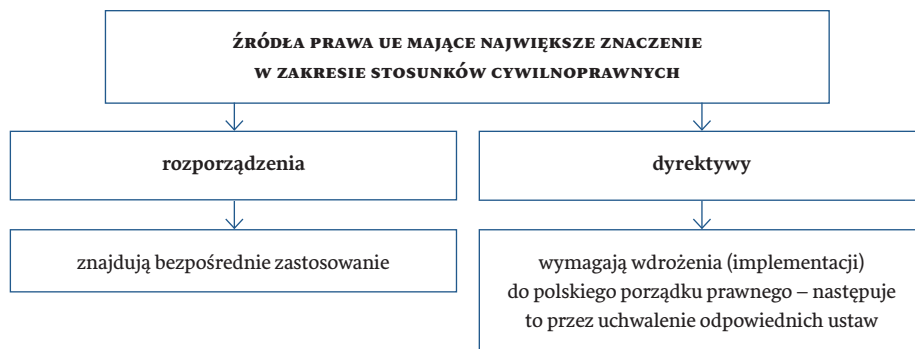
cywilnoprawne, oprócz niego jednak istnieje wiele innych ustaw regulujących te stosunki.

Ratyfikowane umowy międzynarodowe, po ich ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw, stanowią część krajowego porządku prawnego i są bezpośrednio stosowane, chyba że ich stosowanie jest uzależnione od wcześniejszego wydania ustawy (art. 91 ust. 1 Konstytucji). W zakresie prawa cywilnego znaczenie ma kilka konwencji (np. Konwencja o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów) oraz umowy dwustronne o pomocy prawnej w sprawach cywilnych.

Wydanie **rozporządzenia** przez organy określone w Konstytucji jest możliwe na podstawie szczegółowego **upoważnienia ustawowego** zawartego w ustawie i w celu jej wykonania (art. 92 ust. 2 Konstytucji). Przykładowo rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej określające szczególną formę testamentów wojskowych jest wydawane na podstawie upoważnienia ustawowego zawartego w art. 954 KC.

B. Prawo Unii Europejskiej

Od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. częścią obowiązującego w Polsce porządku prawnego stało się prawo unijne.

C. Zwyczaje

Przez zwyczaje rozumie się praktykę postępowania przyjętą powszechnie w danym okresie, w danym środowisku i w danych stosunkach społecznych. Nie są źródłami prawa, ale w prawie cywilnym mają duże znaczenie z uwagi na fakt, że liczne przepisy prawne odsyłają właśnie do ustalonych czy

przyjętych zwyczajów (np. art. 56, art. 65 § 1, art. 69, art. 354 § 1, art. 394 § 1 i art. 699 KC) lub do zwyczajów miejscowych (np. art. 287, 298 i 908 § 1 KC). Nie można kierować się zwyczajami sprzecznymi z bezwzględnie obowiązującymi normami prawa czy zasadami współżycia społecznego.

D. Zasady współżycia społecznego

W prawie cywilnym stosunkowo często zdarza się, że ustawodawca odsyła do zasad współżycia społecznego (np. art. 5, 56, art. 58 § 2, art. 65 § 1, art. 93 i 140 KC). Klauzula zasad współżycia społecznego odwołuje się do wartości powszechnie uznanych w naszej kulturze, a także do zasad poprawności i uczciwości w relacjach z innymi. Stosowanie tej klauzuli umożliwia indywidualizację stosowania prawa i uwzględnia zmieniający się układ stosunków społecznych.

2. Rodzaje norm prawa cywilnego

Normy prawa cywilnego regulują treść stosunku cywilnoprawnego, a także przyczyny powstania, ustania lub zmiany treści tego stosunku.

